

izrađen od fine čoje, svile ili lana i nosio se u zimskim i ljetnim mjesecima s obzirom da su rukavi, čiji oblik je bio različit, odvojivi. Obično su na ramenu bile rupice i tu su spajani pletenicama i metalnim kopčama. S obzirom na izgled i opise u literaturi, sličnošću odgovara srodnom predmetu, turskom jeleku, koji su među svojom odjećom imale i plemkinje i pučanke. Ispod širokog rukava izviruju nabrani, pri dnu stisnuti rukavi bijele košulje. Kao utjecaj španjolske mode, pod vratom izviruje bijeli, visoko podignuti i naborani, 'napijetani' i uštrkani ovratnik koji se nazivao bauro, bavaro. Uz ovratnike tu su i orukvice koji su u našim krajevima u uporabi cijelo 17. stoljeće.

Portret Radoša Ante Micihelli Vitturija (1752-1820), ulje na platnu, 1790. godina (kopija, original je u vlasništvu Muzeja grada Splita)

Decentan lik plemića Radoša Michielli Vitturija odjeven je u muško odijelo francuskog tipa kakvo su nosili imućni muškarci i koje se sastojalo od tri osnovna elementa: uži strukirani kaput *habit a la francaise*, prsluk i hlače *coluttes*. Kaput je izrađen od finog pana. Na prednjoj strani su kopče kao popularne inačice ukrasa u obliku petlji, odnosno unakrsno povezanih gajtana - ukrasni *alamari*. Prsluk je od skupocjenog brokata. U vrijeme nastanka portreta prsluci su bili skraćeni, a kaputi rezani ispod koljena. Hlače su od finog crnog pana. Možemo zamisliti da sežu do koljena na što se nastavljaju svilene ili fine pamučne čarape.

Žensko tradicijsko ruho (stariji i mlađi tip)

Naspram elegantne odjeće „pomodnih“ dalmatinskih plemića, izložen je osnovni model ženskog tradicijskog ruha imućnijeg puka koja imaju istu zajedničku osnovu: sitno plisiranu modru ili crnu suknju *pandil*, te *alju* ili *figeru* - vrlo tijesni, strukirani haljetak uskih rukava i naglašenih ramena, uvijek i samo u crnoj boji kakvi su se počele nositi u zadnjoj četvrtini 19. st. Stariji model ima prslučić od jarko crvene čoje kojega su nosile samo djevojke i mlađe žene. Ovaj odjevni tip ima zlatnu *polutinu*, pas *kanicu* od zlatnog i srebrnog *galuna*, te na glavi maramu izrađenu od kupovne čipke, blondu.

Kaštelanin je odijevao košulju *košuju* bez ovratnika *koleta*, od bijelog domaćega lanenog platna, sprijeda do sredine prsiju otvorenu. Košulja je nabrana oko vrata i kopča se s dva končana ili filigranskim dugmeta *peružini*. Iznad košulje je prsluk, odnosno *krožet*, a iznad *ječerma* kopčana srebrnim ili zlatnim dugmetima kao simbol moći i položaja muškarca. Siromašniji je vežu *kurdilama* te stegnu crveno-žutim pasom. Pas je svilen i zelene boje s modrikastim prutovima, pleten ili tkan, svileni je nabavljen u Bosni ili Levantu. Oko vrata je crna marama, svileni rubac, na glavi crvena kapa te *kaparan*, uska jakna koja visi o ramenu. Gaće su bile bez džepova, gore široke, a dolje uske. Bile su *na veržinu* u koju je uvučen *ugačnik* od spletenega sukna za vezivanje hlača. Tom tipu pripadaju i uske hlače *benevreke* crne ili modrikaste, sprijeda polukružno zarezane s prorezanim nogavicama spojenim posebnim sponama - *muškima*, *anžulama*, *zaponicama*, *kljuncima*. Kaput je s kukuljicom i dugih rukava (koji se nisu oblačili) opšiven crvenom, modrom, žutom ili zelenom trakom te ruba opšivena crnim kordunom. Bičve bijele, suknene ili pamučne u nekoliko boja sezale su do koljena. Iznad njih navlačili bi nazuvke u raznim bojama ispletene i sa resama, te plitke crne cipele, često s kopčom ili pak visoki škarpuni. Opanci su s potplatom od govede i oputom od ovčje kože.

Reinterpretacija / rekonstrukcija povijesnih odjevnih kompleta iz 16. do 18. stoljeća Nele Martinčić

Uz sačuvane originalne odjevne predmete, na izložbi su prezentirani i novi kostimi izrađeni po uzoru na francusku modu kakve su nosili kaštelanski plemići prije četiri ili pet stoljeća. Kreirala ih je i sašila kreatorica Nela Martinčić. Izradi je prethodilo dublje sociološko i kulturološko istraživanje povijesnog, društvenog i umjetničkog ozračja zadanog prostora.

Izloženi su venuno odijelo crne boje kombinirano s prslukom izrađenim od brokata, bogato ukrašeno uzorcima izvezenim finim metalnim koncem, te ženska haljina "francuskog tipa" krojena iz dva dijela (haljetak i suknja). Nela je kreirala novu odjeću kombinirajući različite elemente a sve kako bismo dobili potpuno unikatne kostime koji u sebi sadržavaju stilizacije više prepoznatljivih povijesnih razdoblja. Novi kostimi oblikovani su na način da prikazu bitne sastavnice, karakter i dojam proteklih vremena. Možemo reći da je izradila kostime s najvećim zanatskim umijećem uz jamstvo originalnosti i kvalitete. Nakon zajedničkih istraživanja, dugih razgovora

i mukotrpnog traženja adekvatnih materijala, uspjela je sve od skice i izrade kroja do šivanja i na kraju, izlaganja odjevnih predmeta u okviru muzejske izložbe "U ŠKRINJI I PRED OGLEDALOM".

Od 2018. godine Genin d.o.o. nositelj je certifikata "Izvorno hrvatsko" za ženski sako pod nazivom "Tradicijski ženski haljetak". U Republici Hrvatskoj samo Genin d.o.o. posjeduje certifikat "Izvorno hrvatsko" u kategoriji odjevnih predmeta takvog tipa.

IZLOŽBA - U ŠKRINJI I PRED OGLEDALOM

Autorica izložbe i kataloga: Sanja Acalija

Kustosica izložbe: Barbara Margaretić

Kreatorica kostima: Nela Martinčić, Genin d.o.o.

Fotografije: Tonko Bartulović / Igor Tomljenović / Željko Martinčić / Ante Acalija

Restauracija originala: Volga Lopusinski

Izdavač: MUZEJ GRADA KAŠTELA

Pokrovitelji: TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA KAŠTELA / GRAD KAŠTELA

Tisak: Dalmacijapapir, Split

ISBN 978-953-7276-98-0

Izložba je bila postavljena u Muzeju grada Kaštela (u okviru Stalnog postava) od srpnja 2022. - svibnja 2023.

IZLOŽBA U škrinji i pred ogledalom

Dubrovački muzeji | žitnica Rupe | svibanj - lipanj 2023.

U Dubrovačkim muzejima, u žitnici Rupe 18. svibnja 2023. godine, povodom Međunarodnog dana muzeja otvorena je gostujuća izložba Muzeja grada Kaštela „U škrinji i pred ogledalom“. Posjetiteljima smo nastojali približiti raznolikost skupocjenih načina odijevanja kaštelanskog plemstva između 16. i 19. stoljeća izloženog kao pandan svečanoj nošnji kaštelanskog puka.

Izložili smo originalne predmete koji se uglavnom čuvaju u Zbirci tekstila i Zbirci umjetnina i obrta, sastavnicama Kulturno-povijesnoga odjela Muzeja grada Kaštela. Uz muzejske, dio predmeta za izlaganje ustupile su obitelji Moretti, Acalija, Pensa i Dujmov.

Kaštelanski posjednici (splitsko i trogirsko plemstvo) i pučani (težaci) živjeli su u kolonatskome odnosu koji je trajao sve do 20. stoljeća. Uz sve različitosti među njima, razlikovala se i njihova odjeća. Težaci su sami izrađivali odjeću. Posjednici su većinom bili siromašni skupocjenom odjećom, ali su ipak svojim skromnim mogućnostima nastojali slijediti Europsku modu. Haljine koje su nosile dalmatinske plemkinje izrađivane su po narudžbi, stilski su slične i često je prisutan lokalni izričaj. Razlikovale su se vrstom i kvalitetom tkanine. Izrađivane su od fine nizozemske raše, padovanske čoje, damasta, tafta, škrlata, različitih flandrijskih sukana, svile, brokata, atlasa, baršuna i finog pamuka, ukrašavane su vezovima, čipkama i ukrasima od zlata i srebra. Nažalost, haljine tog vremena možemo samo zamišljati gledajući ih na starim grafikama. Značajan izvor za proučavanje odijevanja u Dalmaciji u 16. stoljeću je studijska rasprava odijevanja u Veneciji „De gli Habiti Antichi et Moderni di diverse parti del mondo“ Cesarea Vecellia (1590), talijanskog slikara, tiskara i gravera, Tizianova nećaka, rođenog 1521. godine, u

Komplet obitelji Perišić iz Kaštel Štafilica datiran u početak 19. stoljeća ima suknju sa poramenicama od ljubičastog baršuna opšivenih zlatnim širitom. (Etnografski muzej Split)

Prsluk / dilet, Kaštel Štafilic, Italija, 18. stoljeće, svila, brokat (obitelj Acalija)

kojoj je čitav niz grafičkih prikaza ljudi, između ostalog i s hrvatskog povijesnog prostora. I ostali izvori navode haljine visokog struka čvrsto stegnute iznad prsa, gusto nabrane od vrha do dna što može biti haljina koja slijedi tzv. „porame-nični tip“ suknji mediteranskog kruga s odvojitim rukavima i košuljom te tkanim ili od baršuna načinjenim pojasom. To je najvjerojatnije *vestura*, nazivom poznata koja je bila glavni odjevni predmet i pučanke i plemkinje, nije rezana u struku nego su se vezivanjem u struku stvarali nabori. Znači, karakteristična evropska srednjovjekovna haljina kakve su u to doba nosile i Hrvatice. Možemo reći da su sličan izgled haljine u vidu plisirane suknje s naramenicama prihvatile i građanke i pučanke u stoljećima koja slijede.

Odijevanje plemstva i građanstva u splitskim i trogirskim kaštelima

Na području današnjih Kaštela u 17. stoljeću zabilježeni su brojni osmanlijski napadi, tako da je kaštelansko plemstvo u naseljima živjelo tek povremeno. S obzirom na povijesna događanja, život su provodili u susjednim gradovima Splitu i Trogiru. Originalna odjeća iz tog doba nije sačuvana pa iz pisanih Inventara kaštela Vitturi iz 1621. i 1701. godine doznajemo kako su se zvali pojedini dijelovi ženske odjeće – *bokasin*, *zippon*, *gregeta*, *camise*, *busto*, *dolamin*, *manto*, *vestura*, *pellizzon* i sl., košulje od pamučnog i lanenog platna „camise di tella“, „camise di bombaso“, posebni ruka-

Dugi haljeta i prsluk, 19. stoljeće, Francuska, svileni tkanina s uzorkom žute boje (obitelj Moretti)

vi od damasta „damasco“ i ranjskog platna „renso“. *Jeleci* „*gelecco*“ za djecu i odrasle što predstavlja kratki haljeta, sprijeda otvoren i zaobljen kojeg su najvjerojatnije nosili i muškarci. Nosio se čitavo 16. i 17. stoljeće kao najraskošniji dio odjeće šivan od najfinijih vuninih tkanina, svile, baršuna i damasta, ukrašen čipkom, raznobojnim svilenim vrpčama, vezom i zlatovezom. Često su na njemu i zlatna ili srebrna dugmad.

U 18. stoljeću Split i Trogir su bili važna trgovačka središta povezana s ostalim dalmatinskim i talijanskim gradovima. Dominacija Venecije bila je prepoznatljiva u odijevanju plemstva i imućnijeg građanstva iako je na modu jako utjecala Francuska. I kaštelanska naselja tada imaju svoje trgovine. Za trgovinu tekstilom značajna je obitelj Garagnin koja je u Trogir iz Italije došla u 16. stoljeću. U Kaštel Starome su sredinom 18. stoljeća imali trgovinu mješovite robe s finim engleskim i francuskim tekstilom, a roba je stizala iz Venecije. Uz uvozni prodavao se i domaći tekstil, posebno čipke. Kroz cijelo 18. stoljeće sva roba koja je stizala iz Venecije bila je pod utjecajem luksuzne pariške, nosile su ju i plemkinje i građanke koje su obližnja lučka središta povezivala sa svijetom. Stalna komunikacija među njima ispreple-

tala je razne kombinacije i stvarala novi modni stil. Odjeća je vrlo slikovita, različitih boja i materijala i vremenski vrlo neujednačena. Tako, zaključujemo da su bogatije pučanke bile odjevene skromnije od plemkinja čiji su primjerci odjeće bili isti ili sličnih, svakako istih naziva s razlikom u količini i raskoši. I dalje je glavni ženski odjevni predmet bio *abito*, šivan od svile ili brokata, iz jednog (kao haljina) ili dva dijela, odnosno s pripadajućom cocolom (suknjom) izgledom, neznatno podignuta struka, s mekanim naborima. Rukavi su bili bujni, vremenom su skraćivani često sve do naramenica. Muškarci su čitavo 18. stoljeće nosili komplete koji su bili moderni u Francuskoj između 1670. i 1715. godine. Ti kompleti sastojali su se od velade (sakoa), kamižole (prsluka) i calzona (dugih hlača) ili pak bragha (do koljena skraćenih hlača od pamuka, lana ili konoplje) sa svilenim ili pamučnim bičvama, čarapama. Košulje su imale visoki naborani ovratnik i oko vrata vezan mali svileni ili fini vuneni rubac. Preko sakoa navlačili su i tabaro poduži (haljeta, ogrtač).

U 19. stoljeću, uz osiromašeno splitsko i trogirsko plemstvo stanovnici kaštelanskih naselja bili su bogati trgovci i veleposjednici te siromašni težaci, ratari i ribari. Iz bogatijih težačkih obitelji formirao se novi društveni sloj koji naglo gospodarski jača. Stoga se i odjeća mijenja i oponaša modu građanskog društva što je posljedica utjecaja različitih europskih povijesnih kulturnih stilova. Sačuvani primjerci odjeće i dokumentarne fotografije od sredine 19. do dvadesetih godina 20. stoljeća svjedoče o prožimanju građanskog stila s tradicijskim komponentama.

Od originalnih predmeta izloženi su muški dugi haljetci tipa Fraka i prsluk iz obitelji Moretti, izrađeni u Francuskoj početkom 19. stoljeća, prsluk iz obitelji Acalija izrađen od svile i brokata u Italiji u 18. stoljeću, kao i grafike s prikazom Venecije i plemićkih salona. Najzanimljiviji je preslik oltarne pale „Svetog Roka“ iz 17. stoljeća koja se nalazi u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kaštel Lukšiću na kojoj su prikazani članovi posjedničke (plemičke) obitelji Vitturi čija odjeća odgovara Europskoj modi s kraja 16. i početka 17. stoljeća. Žarke boje njihove odjeće, te rumeni obrazi i kapci karakteristični su za pučki ukus.

Oltarna slika /17. stoljeće) iz renesansne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije iz Kaštel Lukšića na kojoj su, kao donatori prikazani članovi obitelji Vitturi – patroni Kaštel Lukšića.

U prvom planu s lijeve i desne strane svetog Roka naslikani su likovi koji pripadaju posjedničkoj (plemičkoj) obitelji Vitturi. S lijeve strane su tri muška, a s desne tri ženska i jedan muški lik. Njihova odjeća odgovara europskoj modi s kraja 16. i početka 17. stoljeća koje se sastoji od ogrtača, haljetka

(tabarro, zuppon), košulje, hlača do koljena, pletenih prtenih papuča – kalceta (calce, calzoni), kape i prikladne obuće.

Sveti Roko je u prvom planu, odjeven je u tzv. ogrtač croato koji se onodobno izrađivao u različitim varijantama. Na glavi ima kapu s prelijevima tamnosmeđe boje, vjerojatno od pana, filca (felt), preklopljenu iznad čela. Suknene hlače do koljena benevreke uočavamo na klečećem liku s desne strane sv. Roka, ispod kojih se naziru pamučne ili pak lanene nazvane brage, brageše. Muški lik, u prvom planu na lijevoj strani, prikazan je u poluprofilu i također slojevito odjeven. Na njemu je istaknut bijeli ovratnik coletto iznad ljubičastog haljetka (kamižola) koja seže do koljena i presavija se na području struka. Haljeta je ovezan crvenim pojasom. Smeđe-zeleni dugi uski rukavi su poseban, odvojivi dio odjeće što se učvršćivao za haljeta na kojem je gusti niz dugmadi. Lik je ogrnut ogrtačem – gornjim haljetkom u smeđoj boji s ružičastom podstavom koji pokriva ramena i kopča se pod vratom.

Na desnoj strani slike postavljeni su likovi triju žena koje kleče. Žena u prvom planu odjevena je u vesturu, haljinu koja proviruje ispod gornjeg haljetka (ghellero), koji je kratak a širok, crvene je boje s poludugim (lat. mezze maniche), do laktova širokim rukavima i seže do bedara. Mogao je biti